

PULSZKY FERENC A SZABADSÁGHARC SZOLGÁLATÁBAN

CSILLAG ANDRÁS V. éves történelem-angol szakos
hallgató

A tanulmány egy és egy negyedszázad múltán a magyar polgári forradalom és önvédelmi harc független külpolitikájának ma már kevésbé ismert, jelentős alakjáról emlékezik meg. Pulszky /1814-1897/ azon sokoldalú, művelt nemesek közé tartozott, akik a reformkor haladó értelmiségének gerincét alkották. Hosszu, tartalmas életútja során politikai, tudományos és irodalmi téren egyaránt említésre méltó örökséget hagyott maga után. Közéleti tevékenységét nem számítva, régész-ként és íróként is megbecsült helyet foglal el a haladó szellemű magyar kultúra történetében.

Kezdetben Széchenyi, majd Kossuth híveként 1848 tavaszán először a Közcsendi Bizottmány tagja, később pénzügyi-, illetve külügyi államtitkár lett. Ebben a minőségben képviselte a Batthyány-kormányt Bécsben és többek között közreműködött a Jellasicssal folytatott utolsó egyezkedési kísérletben, a fegyverszállításokban és külföldi diplomatákkal lépett érintkezésbe. A második bécsi forradalom idején közvetített az Országos Honvédelmi Bizottmány és az osztrák felkelők között, erőfeszítéseket tett a magyar sereg segítségül hívásának érdekében, továbbá hozzájárult Bemnek a szabadságharcban való részvételéhez is.

Az Országos Honvédelmi Bizottmányban teljesített rövid hazai szolgálat után, a mindinkább forradalmi beállítottságuvá váló Pulszky 1849 elejétől diplomáciai küldetésben Angliában folytatta tevékenységét. A szabadságharc vezetésének a nagyhatalmak támogatását megszerezni kívánó - később

illuzórikusnak bizonyuló - politikájának keretén belül igyekezett a sajtó, népgyűlések és parlamenti interpellációk segítségével az angol uralkodó osztályra hatni, a Párizsban működő Teleki Lászlóval összhangban. Annak ellenére, hogy sikeresen a magyar ügy mellé tudta állítani a liberális burzsoázia, a középrétegek jelentékeny részét, az angol kormány, nevezetesen Palmerston benemavatkozási politikáját ő sem tudta megingatni. A szabadságharcunk megsegítésétől való elzárkózás a brit "balance of power", az európai erőtenyezők egyensúlyban tartásának elvéből és a nagyhatalmak forradalomellenességéből fakadt.

A továbbiakban Pulszkynek a fegyverletételt megelőző időszakban kifejtett angliai tevékenységét világítjuk meg részletesebben.

A cári intervenció első hireinek hatására, május végétől kezdve Londonban és a mindinkább erősödő reakció ellenére Párizsban a magyar követségek aktivitása rendkívüli mértékben megnőtt. Ezek a hetek, egészen a fegyverletételig, sokszor hirdetett, látszólagos eredménytelenségük mellett is a magyar diplomácia történetének legfényesebb lapjai. A magyarság soha nem állt oly mértékig Európa érdeklődésének előterében, mint a most következő időszakban. Pulszky még májusban megkapta hivatalos megbízólevelét a Szemere-kormánytól, de mivel az új magyar kormányzat elismerésére angol részről továbbra sem számíthatott egyszer sem mutatta azt fel, nehogy a magénérintkezés lehetőségét is elveszítse, mint ahogyan elődje, Szalay László. Optimizmusa Palmerston újbóli tartózkodó magatartása után sem csökkent, a haza újabb veszélybe kerülése tevékenységének ismételt lendítőerőt kölcsönzött. Hogy az angol közvéle-

ményt kedvezően befolyásolja, s ezen keresztül a kormányt most már határozott fellépésre bírja, munkatársaival rendszeresen, időnként ugyyszólván nap mint nap értekezletet tartott, amelyeken a magyar ügy melletti propagandahadjáratot megszervezték, s a legsürgősebb teendőket összeegyeztették. Közben kezdeményezésükre a parlamentben magyarbarát interpellációk egész sora hangzott el, s a képviselők élesen megvitatták a kormány benemavatkozási politikáját.

Junius elejére tehát - elsősorban Pulszky szervező munkája nyomán - megalakult a londoni magyar propaganda-bizottság, amely nyilván tekintélyi okokból elnökének Birkbeck jogászt, titkárának pedig az ismert nevű történészt, Kemble-t választotta. A bizottság számos olyan kérdést dolgozott ki, amellyel az adott pillanatban kedvező hatást vélt kiváltani, főleg a középosztály soraiban. Ösztönzőleg hatottak rá Vipan /Pulszky újságíró barátja/ azon tudósításai, melyek szerint Palmerston továbbra is szeretne gátat vetni az orosz veszedelemnek, de Magyarországot gyengének tartja erre a célra. Vipan felhívja Pulszky figyelmét arra, hogy közölje: Ausztria erőforrásai Magyarországból származnak - Palmerston ugyanis a gátat még mindig Ausztriában keresi és a magyar szabadságharcban pusztán a Habsburg monarchia gyengítését látja. A bizottság tagjai különreszortok szerint foglalkoztak azzal, hogy Magyarország miképpen tud ellenállni a tulerőnek; hogy a magyarok követelései igazságosak, mérsékeltek, a nemzetiségek igényei viszont túlzottak; hogy a cári intervenció ellentétben áll a nemzetközi jog alapelveivel; tábornokok, vezető személyiségek életrajzaival, jellemzésével, stb. Kemble titkár minden ülésről jegyző-

könyvet készített, melyek közül nyolcat a levéltári Pulszky-hagyaték megőrzött az utókor számára. E jegyzőkönyvek a bizottság június és július havi munkáját dokumentálják, ahogyan azt az alábbi első feljegyzés illusztrálja:

"Határozat: 1. Szükséges, hogy a magyar nemzeti küzdelem ügyeinek vitelére, amennyire ez az ország érdekelve van, bizottság alakuljon, különösen abból a célból, hogy az angol közvéleményt irányítsa."

"5. Megállapodtak abban, hogy a következő cikkeket kell elkészíteni és az alább megnevezett hírlapokba elküldeni: Az Examiner számára: Stratimirovics életrajza és cikk a szerbekről /Kemble/. A magyar mozgalom sem nem republikánus, sem nem lengyel, hanem tisztán nemzeti /Vipan/. Magyarországi hírek összefoglalása /Birkbeck/. A Standard of Freedom részére: Vallási türelem Magyarországon. A horvátok és szerbek türelmetlensége, a háboru oka, vagy ürügye /Birkbeck/. A Spectator részére: Helyi kormányzat Magyarországon. Az Observer részére: Guyon és a magyar vezérek életrajza /Kemble/. A Daily News részére: "A hét hazugságai"."

"Felolvasták J.E. Taylor urnak Kemble urhoz intézett levelét arra vonatkozólag, hogy a londoni City-ben és Norwichban népgyűlést tartanak. Elrendelték, hogy holnap ebben az ügyben Kemble keresse fel Taylor urat. Pulszky ur küldje meg Kemble urnak az előszót Taylor ur Auerbach-fordításához." /Ford.: Horváth J., Budapesti Szemle, 1936 aug./

A munkamegosztás módszere a későbbiekben is hasonló maradt, s a bizottság mindvégig népgyűlések, meetingek szervezésére, illetve cikkírássra összpontosította erejét. Működésének legsikeresebb szakaszában nem kevesebb, mint tizennégy lap vagy folyóirat közölte rendszeresen a tagok magyar szellemű írásait. A szándékosan félrevezető és régalmozó osztrák híradások, valamint Szécheny Antal gróf forradalomellenes cikkeinek megcáfolására külön rovatot indítottak "A hét hazugságai" címmel. Érdekes megfigyelni, hogy egy alkalommal hogyan érvel Pulszky, amikor a "Habsburg civilizáció" szerepéről Vipan figyelmébe ajánl egy esszét. Soraiból széles látókörű, fejlett

polgári történelemszemléletére lehet következtetni. Levelében felsorolja a Habsburgok összes, valaha is birtokolt országait, s felteszi a kérdést: mit tettek ők az emberiségért, vallásért, haladásért, a civilizációért? Válasza: mindenhol felborították a közszellemet és a szabadelvű régi intézményeket - II. Fülöp Spanyolországban, II. Rudolf Csehországban, II. Ferdinánd Németországban és I. Lipót Magyarországon. Leírja, hogy a Habsburgok uralma mindenhol lázadást és forradalmat okozott /Bocskai, Bethlen, Thököly, Rákóczi/. Országaikban elhal a kereskedelem /Spanyolország, Belgium/, elsorvad a gyárpar. Majd befejezésül így folytatja: az irodalom, művészet nem gazdagodik, nem Bécs, hanem Weimar a német irodalom központja. Hollandia amint szabadabb lett rövidesen felemelkedett. A protestantizmust mindenhol leverik, a mezőgazdaságot elhanyagolják.

Palmerstonnak az a hajlandósága, hogy közvetítsen a bécsi udvar és Magyarország között azt mutatja, hogy a propaganda-bizottság nem dolgozott hiába és módszereik sem voltak rosszak. Pulszkyéknak ez önbizalmat adott és optimizmusra hangolta őket további munkájukban: egészen a fegyverletétel híréig változatlan erővel irtak, agitáltak, szerveztek. Pulszky Batthyány külügyminiszterhez és Kossuthhoz küldött június 16-i levelében - megalapozatlan optimizmussal - már küszöbön állónak tartja a magyar kormány London által történő elismerését, és arra hívja fel a figyelmet, hogy az oroszok ellen kivívott jelentékenyebb siker vagy legalább bátor kitartás nagy hatást gyakorolna a nyugati hatalmakra. Meggyőződése, hogy Anglia be fog avatkozni a háboruba, hiszen Palmerston mindig nagyon szívélyesen fogadja őt. Majd így folytatja: "...az angol nép szim-

pátiája napról napra növekedik, én eddig leginkább a középosztályra hatottam. A lapok, melyek kezemben vannak eddig, a radikálokön kívül, melyekkel összeköttetésben nem vagyok, mert nincs befolyásuk, a következők: Daily News /Cobden-párt/, Globe /Palmerston orgánuma/, Sun /félradikál/, Express /Cobden-párt/. Vasárnapiak: Examiner, Spectator, Observer, Douglas Herald; havi lapok: Blackwood /tory/ és Frazer /tory/; évnegyedi: Edinburgh Review /whig/. Mindezeket el kell látnom cikkekkel, a Standard of Freedomot is, ez vallásos lap. Mindezekre pénz kell, kérek tehát pénzt." /Horváth J.: A londoni magyar propaganda-bizottság 1849-ben. Budapesti Szemle 1936 aug. 146./

Meg kell jegyeznünk, hogy a propaganda-bizottság tag-sága nem volt mindig azonos összetételű. A megmaradt jegyzőkönyvek azt tanúsítják, hogy az alapítókon kívül több, éppen kinttartózkodó magyar vagy angol személy vett részt az egyes üléseken, illetve kapcsolódott be a bizottság munkájába. Egyebek között így találkozzunk később Kossuth küldötteinek: Bik-kessy ezredesnek, Wimmernek, Csernétonynak valamint Banfield ujságírónak a nevével; s július elején, angol barátjának, Sandfordnak társaságában maga Teleki is megérkezik Párizsból. Ez volt az az időszak, amikor Teleki már lemondott minden reményéről arra vonatkozólag, hogy Franciaországban bármiféle hatásos eredményt elérhet. Junius 13-án ugyanis szétverték annak a Hegypártnak a tüntetését, amelyre a legjobban számított. Resignáltságát csak fokozta, hogy nem értett egyet Batthyány Kázmér nemzetiségi politikájával, s ezután összes bizodalmaát az angolokba helyezte. Megérkezéséről Colloredo osztrák követ is tudomást szerzett, azonban tevékenységéről semmit sem tudott

jelenteni Schwarzenbergnek. Csupán arról számolhatott be, hogy még azok a lapok is támadják Ausztriát, mint a Globe vagy az Observer, amelyek a brit külügyi hivatal álláspontját szokták tükrözni. Colloredo mindössze annyit tehetett, hogy a jó fizetés fejében folytonosan osztrákpárti Times-ban magyarellenes nyilatkozatokat tétetett közzé.

A cári intervenció nyomása alatt a magyar kormány június végén kiáltványban fordult segítségért Európa "civilizált" népeihez külföldön szolgáló követein keresztül. A londoni magyar követség munkája eredményesnek látszott: parlamenti viták, éles kormányellenes támadások hosszú sora, s nagyszámu magyarbarát népgyűlés zajlott le júliusban Angliában. Pulszky és Teleki még mindig őszintén hittek az angolok fellépésében és elképzelhetetlennek tartották, hogy Palmerston ellen tudjon állni a közvélemény nyomásának és ne lépjen túl békeközvetítő ajánlatán. Kossuthhoz írott leveleikben /júli. 27.; aug. 7./ mindkét követünk - Teleki még augusztus elején is Londonban - kitartásra buzdít a közelgő elismerés fejében. Teleki is igen jó angliai tapasztalatokról számolt be, különösen Cobdent /a békepárt vezérét/ értékelte nagyra. Mindez abból következett, hogy mindketten túlbecsülték a népgyűlések tömegeinek erejét, ugyanakkor lebecsülték az ellenforradalmi beállítottágu angol kormány hatalmát.

Magyarországon a Függetlenségi Nyilatkozat után felmerült a gondolat, hogy a magyar trónra egy Koburg herceget, Viktória királynő Arthur nevű fiát ültessék. E tervre korábban Kossuth ismételten felhívta Teleki figyelmét. A Londonból érkező - pusztán optimizmusból fakadó - kedvező hírekről indit-

tatva Batthyány július 14-én Szegedről Pulszkyhoz küldött utolsó levelében többek között ezt írja: "...tettek kellenek, s kellenek Európa s Angolhon érdekében nem kevésbé, mint a miénkben. Attól tartanak-e, hogy a szocialistákkal kezét fogunk...? Ön ismeri legbelsőbb viszonyainkat, de mondhatom, hogy még a respublikának sincsen itt sem alapja, sem helye... Ha Anglia fellép, s nekünk független nemzeti állásunkat biztosítja, s más királyt nem tudna vagy nem akarna javasolni, s abban találna némi megnyugtatót, hogy királyunk a bukott dinasztiából legyen, csak ne legyen Ferenc József, arra is tudnánk talán, vagy iparkodnánk rábírnunk a nemzetet, hogy ilyent fogadjon el. De most rögtön, vagy soha!" Majd tovább megy és még nagyvonalabb ajánlatot tesz: "Ha az angol kormány nem ellenzi, és ez Önnek a teendője lesz, maga Törökország állhatna egy szövetség elejére, melyhez Magyarország hozzácsatlakoznék, s Törökország, az oltalma alatt álló fejedelemségek, s Magyarország, ez főnntartván természetesen nemzeti függetlenségét, de föderátusa lévén a portának - ez olyan testületet kéneznék, mely bizony kipótolhatná Ausztria súlyát..."

A fenti idézet több összefüggésre világít rá. Jóllehet a levél Világos előtt már nem érte el Pulszkyt, de ha meg is érkezett, néhány napon belül hatályát veszítette. Mégis megtudjuk belőle, hogy a magyar kormány megértette Anglia politikai vezetősztályának félelmét a forradalmi eszmék terjedésétől és ezért a szükséges támogatás fejében esetleg hajlandó lett volna a királyválasztás jogát is átadni Londonnak. A másik ajánlat nincs ellentmondásban az elsővel, inkább tovább viszi azt. Az utolsó hónapokban a szabadságharc vezetői és maguk Pulszky-

ék is sokat foglalkoztak azzal a gondolattal, hogy miképpen lehetne Törökországot, az orosz birodalom régi ellenségét beavatkozásra bírni Magyarország oldalán, arra való tekintettel, hogy a Porta is ki van téve a cári terjeszkedési politika veszélyeinek. Nagy-Britannia oroszellenes egyensúlypolitikájában Törökország is fontos tényezőnek számított, de ebben az időben már túl gyenge volt ahhoz, hogy eredményesen fellépjen a cár ellen. Mivel gazdasági és stratégiai jelentősége révén angol érdekeltség volt, Palmerstonon keresztül kellett megközelíteni.

Az a lépés, hogy magyar-török szövetség eszméjét terjesztették elő, arra enged következtetni, hogy Kossuth és külügyminisztere végre pontosan megértették, hogy Palmerston mit értett azalatt, hogy Ausztria európai szükségesség és a hatalmi egyensúly megőrzése lehetetlen, ha a helyét apró, független államok töltik be. Ezért javasolták tehát, hogy Ausztria szerepét ne elszigetelt Magyarország, hanem erős balkáni konföderáció vegye át, amely kiterjedésében a Kárpátoktól Konstantinápolyig, s Fiumétól a Fekete-tengerig ér el. Ilyen államszövetség, - úgy vélték - területének és lakosságának nagyságát tekintve minden bizonnyal felette állt volna Ausztriának, és Palmerston kelet-európai valamint közel-keleti politikájában is többet ért volna. Az elgondolás azonban tartalmilag mégsem volt haladó, mert szövetséget kötni az akkor már hanyatló, ázsiai despotizmustól szenvedő Törökországgal haladásellenes és reálpolitikailag is illuzórikus lett volna.

Ez a szövetségi terv a magyar vezetők utolsó, kétségbeesett külpolitikai erőfeszítésének megtestesülése volt. Arról, hogy az angol külügyi államtitkár hogyan reagált az aján-

latra - ha egyáltalán megkapta, - nincs tudomásunk. Mindenesetre benemavatkozási politikáján továbbra sem volt hajlandó változtatni, s a magyar ügyvel kapcsolatban követeit is semleges-ségre intette. Semlegességének célja julius végére az lett, hogy a Magyarországon harcban álló feleket arra bírja rá, hogy ne küzdjék végig a háborút, s ezzel se gyengítse a Habsburg birodalom önmagát. Éppen ezért augusztus 1-én követe által keményhangú intést intézett Schwarzenberghez, "ki saját országát a cárnak szolgáltatotta ki". Kiegyezésre, Magyarország igényeinek kielégítésére szólította fel és ezt azzal a jóslattal töltötte meg, hogy a Magyarország romjain felépített osztrák öszs-birodalom nem lehet hosszú életű. Ugyanaznap keltezett követi utasításában az angol kormány békeközvetítő ajánlközését jelentette be. Mindez azonban már teljesen hiábavaló volt, ugyan-is követe, az ultrareakciós Ponsonby csak a fegyverletétel után volt hajlandó azt átadni, és egyébként is, az adott katonai viszonyok között már ugysem segíthetett volna.

A londoni magyar követség és propaganda-bizottság tagjai augusztus végén értesültek a világosi katasztrófáról. No-ha az utolsó percig lankadatlan kitartással és optimizmussal dolgoztak, ezzel számukra is véget ért egy fejezet. Igaz ugyan, hogy a rákövetkező hetekben és hónapokban a magyar menekültek megsegítése érdekében több-kevesebb sikerrel még tettek lépéseket Palmerstonnál és az angol kormánynál - de ez már csak utójáték volt. Pulszky, akinek a szerepe könnyen nagyobb is lehetett volna, ha a bécsi udvar korábban elfogadja az angolok közvetítési javaslatát, munkatársaival együtt ugyszólván mindent elkövetett a brit uralkodó körök támogatásának elnye-

résére, mindhiába. Mint a magyar szabadságharc külföldön tevékenykedő reprezentánsa nem fegyverrel, hanem diplomáciai készségével, tudásával és tollával harcolt ugyanazért, mint megannyi honfitársa a csatatéren. A haza sorsának jobbra fordulását szolgáló őszinte tettvégytól áthatva, a polgári forradalom, a polgári átalakulás harcosaként járt el. A magyar ügy népszerűsítése közben öt hónap alatt jelentékeny tömegbázisra és támogatásra tett szert. Magyarország nemzetközi helyzetét tökéletesen felmérni azonban - miként a forradalom mellett kitartó, többi magyar liberális vezető - ő sem tudta. Mégsem az ő és elvbarátai hibája, hogy az angol arisztokráciának és nagyburzsoáziának - a fentebb leírt okok miatt - megingathatatlan álláspontját nem bírta megváltoztatni, jóllehet széles néprétegek rokonszenvét is megszerezte. Pulszky, Kossuthhoz hasonlóan, csalódott Angliában, mert polgári forradalmár lévén nem láthatta, amit Marx és Engels láttak, hogy az angol uralkodó osztály - akárcsak a francia - 1848-49-ben a cári uralkodó osztályhoz hasonlóan, alapjaiban már forradalomellenes és reakciós volt. Ellentéteiket ekkor még könnyűszerrel félretehették, s ezért nem jöttek számításba olyan tényezők, amelyek a forradalomellenes összefogásukat meggátolták volna.

Források és irodalom

Országos Széchenyi Könyvtár kéziratára - Pulszky levelezés.

PULSZKY FERENC: Életem és korom. Bp. 1958.

WALDAPFEL ESZTER: A forradalom és a szabadség-harc levelestára IV. Bp. 1964.

TELEKI LÁSZLÓ válogatott munkái I-II. Bp. 1961.

HARASZTI ÉVA: Az angol külpolitika a magyar szabadség-harc ellen. Bp. 1951.

HORVÁTH JENŐ: A londoni magyar propaganda-bizottság 1849. Budapesti Szemle 1936. aug.

JÁNOSSY A. DÉNES: Great Britain and Kossuth. Bp. 1936.

WALDAPFEL ESZTER: A független magyar külpolitika 1848-49. Bp. 1962.